

Havearkitekterne G.N. Brandt's og C. Th. Sørensen's samarbejde fra 1925 til bruddet 1929

Co-operation of the Garden Architects G.N. Brandt and C.Th.Sørensen from 1925 to the break in 1929

Keywords: Garden Architects, History, Co-operation Denmark

Asger Ørum-Larsen

Havearkitekterne G. N. Brandt og C. Th. Sørensen samarbejdede først og fremmest, om de to betydningsfulde haveanlæg, centralkirkegården Mariebjerg i Gentofte og privathaven ved Villa Svastika i Rungsted. De er tidligere omtalt. Disse to projekter må betragtes som hovedværker i nyere dansk havekunst.

C. Th. Sørensen talte senere indgående om disse planer med sine medarbejdere og studerende på Kunstakademiet. Endvidere lagde han stor vægt på disse anlæg i sit faglige forfatterskab.

Men samarbejdet må også have omfattet andre haveplanlægninger, der beskæftigede Brandt i perioden fra 1925 - 1929-30, hvor C. Th. Sørensen var hans medarbejder. I Aksel Andersens senere Brandt-oeuvreliste af 1946 nævnes Dir. Salomonsens have Havslunde ved Springforbi (1926), Frilandsmuseet i Lyngby (1928), Fru Brandt's lille have i Køge (1929) og landbohaven Vindbyholt nær Præstø (1930). Også disse anlæg beskriver C. Th. Sørensen ret indgående i sin omtalte studiebog, så der er grund til at antage, at han også har været medvirkende ved planlægningen af dem.

Villa Havslundes store parkanlæg røbode C. Th. Sørensen også senere kendskab til, idet han omtalte det af bygherren ikke godkendte blomster-bassin, som Brandt måtte standse, og som senere blev overført til Odense Zoo.

En anden af de Brandt-haver, som C. Th. Sørensen omtaler i sin bog er Th. Olesens have i Vedbæk med det markante ovale blomsterbed. Ovalen er en af C. Th. Sørensens kendemærker. Men anlægget er ifølge Aksel Andersen først fra 1935?

Et projekt, som ikke stod i oeuvre-listen var Højesteretssagfører Guy Shaw's friluftsteater i hans Fredensborg ejendom. Dette arbejde glemte C. Th. Sørensen aldrig på grund af visse særlige omstændigheder.

Guy Shaw var uhyre teaterinteresseret og kendte store danske skuespillere og dramatikere. Han ønskede derfor i sin have at lade indrette et haveteater, som kunne benyttes ved visse lejligheder, og han bad sin tidligere havearkitekt G. N. Brandt om at

udføre en foreløbig skitse til et sådant anlæg. Efter diskussion og analyse af mulighederne fik C. Th. Sørensen til opgave at udføre den ønskede skitse hjemme på sin tegnestue i Brønshøj, og nogle dage senere returnere med den til Ordrup til aftalt tid, så Brandt kunne bringe forslaget videre til mødet i Fredensborg. Da C. Th. Sørensen indfandt sig som aftalt, fandt han Brandt nærmest opløst af nervøsitet for at han ikke nåede til det aftalte møde med Guy Shaw i Fredensborg. Denne uhyre nervøsitet, som ofte prægede Brandt, hans ærekære væsen og stærke selvkritik, der grænsede til det selvplageriske, ifølge Sørensen, chokerede den rolige, selv-bevidste og jyske havearkitekt. Han forstod ikke Brandt's voldsomme reaktioner og følte medlidenhed med ham.

Denne særlige episode talte C. Th. Sørensen senere ofte om med sine nærmeste medarbejdere. Det må her tilføjes at Brandt, som ikke kørte bil, nåede til Fredensborg, og at friluftsteatret blev indrettet, og ifølge en plan af 1938 forandret lidt.

De to havekunstnere havde, som tidligere nævnt, et udmærket samarbejde. De respekterede hinanden, selv om de så helt forskelligt på det havekunstneriske arbejde.

C. Th. Sørensen forstod fuldtud Brandt's metode: nødvendigt besøg på opgavestedet, samtale med bygherren og nøje studium og analyse af de gartnermæssige og rumlige muligheder med hensyn til eventuelle brug af landskabs-elementer. Den endelige indiskutable løsning blev derefter set klart og husket til nedtegning hjemme i Ordrup af en medarbejder eller medie, som de kaldtes.

C. Th. Sørensen havde en fundamental anderledes arbejdsmetode. Det var den tegnede situationsplan, der var afgørende. Ud fra den så han mange muligheder, d. v. s. geometriske eller kunstneriske, som han sagde. Hvis en haveplan så grafisk rigtig ud på papiret, blev det endelige haveanlæg som regel også godt. Et synspunkt som C. Th. Sørensen tidligt havde fundet frem til.

Det var G. N. Brandt's ubestridte stilling som havearkitekt-fagets ledende autoritet, der interesserede C. Th. Sørensen. Han beundrede Brandt's måde overfor andre fagfolk at hævde havekunstens og planteæstetikens værdi på. Her fulgte C. Th. Sørensen nøje i Brandt's fodspor senere i sin virksomhed.

For Brandt var det en dybfølt personlig livsopgave at arbejde for en havearkitektur, hvor planternes rette samhörige brug og trivsel var det vigtigste.

Brandt fulgte derfor med i alt, som angik have- og parkplanlægning, planteæstetik og naturfredning. Skete der noget i offentligheden indenfor disse områder, undlod han aldrig hjemme i Ordrup at komme med sine personlige kommentarer. Herved udførte Brandt en række præcise udsagn om sit fag, som hans medarbejdere aldrig senere glemte. Brandt kunne overraske ved pludselig at komme med kritiske bemærkninger og indlede en spirituel polemik, der nærmede sig insinuationer. Men det var en aftale på hans kontor, at man ikke refererede disse diskussioner udenfor.

Det var disse spirituelle faglige udbrud som hverken C. Th. Sørensen eller andre af hans medarbejdere nogensinde glemte. De løftede deres arbejde op i et højere plan, hvilket de ellers ikke var vant til.

Særlig var Brandt interesseret i naturfredning og den tilknyttede forenings meritter. Han glemte aldrig at være kaldt "forbryder mod skovnaturen" af en vis person herfra. Den 4. dec. 1928 viste han sit ærekære sind ved i et "åbent brev" i Poul Henningsens tidsskrift *Kritisk Revy* nr. 4 harmfuld at melde sig ud af Arkitektforeningen, som han 10 år tidligere var blevet optaget i. Brandt var af denne forening blevet bebrejdet i et foredrag at have kritiseret en udstykningsplan af et andet medlem, - uforskyldt mente han. Et forlig i sagen var ikke som aftalt blevet publiceret. Efter dette udtalte Brandt, at han ikke "ville være i stue med personer fra Naturfredningsforeningen".

Trods Brandt's og C. Th. Sørensen's gode forhold og samarbejde kom bruddet pludselig, som en følge heraf.

G.N. Brandt foretog foråret 1929 en studierejse til udlandet (sandsynligvis til Tyskland). Ifølge Professor Steen Eiler Rasmussen søgte C. Th. Sørensen i disse dage kontakt med kunstmaler Eric Struckmann i København. De blev fotograferet sammen, og billedet blev bragt i en avis, sandsynligvis *Ekstrabladet*. Sørensen var på den tid medlem af Dansk Naturfredningsforening, som på den tid sammen med Statsministeriet arrangerede en konkurrence om plan til Hvidøre Strandpark. C. Th. Sørensen deltog i denne sammen med arkitekt Povl Baumann og vandt. Hvidøre var for øvrigt en del af Gentoft.

Fru Gerda Brandt gemte hjemme i Ordrup den pågældende avis med fotografiet til Brandt's hjemkomst. Med hans heftige reaktion til følge. Måske på grund af den nidkære Fru Brandt, som det mentes af en medarbejder på nærmeste hold af begivenhederne (2). Da C. Th. Sørensen den 20. juni igen mødte i Ordrup som aftalt for at genoptage arbejdet, var døren til Brandt's kontor hermetisk lukket, og hans tegneredskaber og øvrige ejendele anbragt udenfor. Det var et chok for C. Th. Sørensen, som han ofte senere talte om og aldrig glemte.

Bruddet mellem de to havearkitekter rygtedes hurtigt i den lille fagkreds. Brandt's kommentar til sagen i *Havearkitektforeningen* var "Sørensen er en dygtig havearkitekt, men et dårligt menneske"(3). Når C. Th. Sørensen senere talte om sagen på sin tegnestue, nævnte han ikke grunden: "Det beroede vel på en misforståelse, men jeg blev uretfærdigt behandlet".

C.Th. Sørensen blev upopulær hos nogle af medlemmerne, så han følte sig tvunget til at udmelde sig med et tilfældigt påskud. I en årrække stod Sørensen derfor ikke på Foreningens medlemsliste (4). Først i 1954, da han blev udnævnt til professor i Havekunst ved Kunstakademiets Arkitektskole, meldte han sig atter officielt ind.

Fig. 1. G.N. Brandt, nummer 2 fra venstre, sammen med gæster fra Rønne i sin have i Ordrup i 1939. Billedet er fra Brandts eget arkiv.

Men C. Th. Sørensen fortsatte det organisatoriske samarbejde i Foreningen som intet var hændt. For eksempel var han i en periode medlem af udvalget for dens tidsskrift *Havekunst*, og i en anden sekretær for Foreningen.

Grunden til at behandle dette dramatiske brud mellem datidens to betydeligste haveplanlæggere så udførligt på flere sider er, at Sørensen's handlemåde og reaktioner senere i hans karriere kun forstås på denne baggrund.

G.N. Brandt's virke bar præg af frisind. Sikkert grundlagt på hans skole i Ordrup Gymnasium, hvor den da kendte fremsynede pædagog H.C. Frederiksen, også kaldet "Friser" var hans lærer i dansk.

Det var derfor naturligt at Brandt senere blev kampfælle og ven med den toneangivende og talentfulde Poul Henningsen med hans satiriske tidsskrift *Kritisk Revy*.

I tidsskriftet *Vi Gymnasiaster* fra 1930'erne skrev PH en kritisk artikel om professorvældet på Kunstakademiet. Visse kunst-professorer cementerede deres synspunkter i lange perioder, så ingen ny inspiration kunne komme frem. Professor Johs. Bjerg var et eksempel herpå. Selv om Brandt var knyttet til Kunstakademiets Arkitektskole fra 1922 - 1940, så delte han også her fuldt ud mening og syn med PH om denne kunstscoles den-

gang reaktionære virkning.

C. Th. Sørensen så "med grafiske øjne" på sit arbejde. Kun geometrisk (kubistisk) formgivning gav et kunstnerisk resultat, og her anså han sig selv som absolut førende! Da C.Th. Sørensen arbejdede på havearkitekt E. Erstad-Jørgensens tegnestue, erklærede han også senere, at det havde været uden kunstnerisk betydning for ham.

"Som kunstner indtager man en dobbeltstilling. Både at være beskeden i sin fremfærd, men samtidig hævde sine kunstneriske synspunkter og rettigheder uden kompromis".

I 1927 ansatte Brandt anlægsgartner Jacob Bergmann som fast medarbejder i sin virksomhed. Det var efter at Bergmann havde taget den såkaldt teoretiske gartnereksamen på Havebrugshøjskolen Vilvorde i Charlottenlund.

Således modsat Brandt's andre medarbejdere, der kom og gik til og fra kontoret i Ordrup og udførte de ønskede havetegninger hjemme hos sig selv, da de havde ansættelse i andre stillinger. C.Th. Sørensen kendte således J. Bergmann gennem sit arbejde for Brandt.

Bergmann udførte de mange forskellige og nødvendige tekniske tegninger, der var nødvendige i planlægnings-arbejdet. Han udarbejdede også arbejdsbeskrivelser, tilbuds-lister og plantelister til Brandt's tilfredshed, men blev dog ikke betroet at arbejde med farvesammensætninger ved staude-beplantningsplaner. Brandt havde desuden en kontordame, som udførte al korrespondance og anden maskinskrivning på kontoret.

Fig. 2. C. Th. Sørensen fotograferet i 1963 af fotograf Lars Borup.

I 1936 blev stadsgartner-embedet, i København, efter V. Fabricius Hansen opslået ledigt. Det blev søgt både af J. Bergmann og C. Th. Sørensen. Men Brandt anbefalede Bergmann varmt, så han fik som bekendt stillingen og blev Københavns nye stadsgartner til C.Th. Sørensens skuffelse og store bitterhed, da han følte sig bedst kvalificeret, trods manglende teoretisk uddannelse.

C.Th. Sørensen skiftede opfattelse af danske kommune- og stadsgartneres kompetence. Store planlægningsopgaver skulle overlades til professionelle havearkitekter, der i kraft af mange aktuelle opgaver fulgte med i udviklingen, medens omtalte gartnere mest giver sig af med parkadministration.

Efter bruddet med G.N. Brandt blev C.Th. Sørensen optaget som medlem af en gruppe progressive arkitekter i København, ligesom tidligere Brandt i 1918. Det var "et plaster på såret". Flere af disse arkitekter var tilknyttet de københavnske boligselskaber og deres store byggeaktivitet på den tid. Her er nogle af arkitektnavnene: Poul Baumann, Ivar Bentsen, Kay Fisker, Steen Eiler Rasmussen og Fritz Schlegel.

Sagen var at nogle danske haveplanlæggere og havebrugskandidater følte manglen af en introduktionsbog om landskabsplanlægning, som man havde en rig litteratur om i Tyskland, England og U.S.A. Gennem det nystiftede Dansk Byplanlaboratorium faldt valget på C.Th. Sørensen som den rette fagmand til denne vigtige opgave. Han skrev bogen med støtte af professor Steen Eiler Rasmussen og kommuneingeniør V. Malling.

I år 1931 udkom så Parkpolitik i Sogn og Købstad. Desuden var det en smukt tilrettelagt og trykt bog. Den var støttet af Ny Carlsbergfonden, så bogen kunne udsendes gratis til landets 1400 kommuneråd. Den omhandler problemerne ved købstædernes og landsbyernes kirkegårde, præstegårdshaver, sportspladser, skolehaver og vejplantninger og giver eksempler på hvordan de bedst udføres. Den nyttige bog udkom i 1979 i en ny udgave.

Der kom mange planlægnings-opgaver til C.Th. Sørensen de næste år, både privathaver, offentlige anlæg og boligparker ved de nye københavnske etagehusbebyggelser for KAB og FSB, som han satte sit tydelige præg på.

Den største opgave var dog parken ved det nye Aarhus Universitet fra 1931 til 47, med bygningsarkitekterne Kay Fisker, C.F.Møller, Povl Stegman samt stadsgartner L. Sandberg.

G.N. Brandt sluttede af helbredsgrunde i 1940 som lektor i havearkitektur ved Kunstakademiets Arkitektskole. C.Th. Sørensen blev fra 1. September udnævnt som hans efterfølger. (Også Troels Erstad meldte sig som ansøger og mente at have stillere nok i Akademirådet).

Brandt fortsatte sin virksomhed som haveplanlægger og faglig rådgiver, dog på svagere blus. Nu i samarbejde med havearkitekt Troels Erstad og overgartner Aksel Andersen (Københavns Parkvæsen)(5). Troels Erstad blev optaget som kompagnon fra 1941 (6).

Aksel Andersen arbejdede meget selvstændigt med den populære terrassehave i Tivoli (1942) og parken ved Marielyst Strandhotel i Helsingør, komponeret og nyindviet i 1943.

G.N. Brandt skrev på to betænkninger. Den vigtigste var en udviklingsplan for Tivolihavens fremtid, som han forfattede sammen med Tivoli's chefarkitekt Poul Henningsen. Den blev afleveret i marts 1945, hvorefter Brandt lod sig indlægge på Amtssygehuset i Gentofte, hvor han døde den 4. maj, dagen før befrielsen.

Noter

1. Brev fra Steen Eiler Rasmussen til Asger Ørum-Larsen, 1984
  2. Orla Kristensen assistent ved Gentofte parkvæsen
  3. " " "
  4. "Havearkitektforeningen skulle blive lige så respektabel som Lægeforeningen" - var en af C.Th. Sørensen's kommentarer.
  5. Tolv haveplaner mrkt. G.N. Brandt - Troels Erstad findes i Ørum-Larsen's arkiv, dateret fra 1941 og med adressen Ordrup Jagtvej. Navnet Troels Erstad med størst typer på firmaets brevpapir.
  6. G.N. Brandt's samarbejdspartnere og medarbejdere. Forsøg til en kronologisk liste: Kommuneingeniør V.A. Westergård 1903, ingeniør Klixbøll 1905 - konkurrence om den fremtidige Fælledpark, havearkitekt E. Erstad-Jørgensen 1910 - 12 - Staudehaven ved Hellerup Strandpark, arkitekt Edvard Thomsen 1917 - 18 - Rosenhaven ved Hellerup Strandpark, arkitekt Fritz Schlegel 1917 - 1923 (?) - div. haveanlæg, se Axel G. Jørgensens artikel i *Architekten* MB 1919, havearkitekterne Georg Georgsen og Eigil Kiær 1920 (7) - uden nærmere oplysninger, C.Th. Sørensen 1925 - 1929, gartner Jacob Bergmenn 1927 - 1935 (?), kirkegårdsgartner Sven Hansen 1929, havearkitekt Troels Erstad 1940 - 1945 - fra 1941 som kompagnon, overgartner Aksel Andersen 1940 - 45, arkitekt Poul Henningsen - udviklingsplan for Tivoli-haven - 1943 - 45.
- Tidsangivelserne må tages med forbehold, da Brandt ikke selv har oplyst herom.
- Nogle af medarbejdernes arbejdsperioder overlapper hinanden.

Litteratur

- Andersen, A., 1946. G.N. Brandt - nekrolog med oeuvre-liste og Brandt's bogliste. *Havekunst* 1(27)
- Borup, H., 1991. C.Th. Sørensen - Curriculum Vitae - Landskabsafdelingen - Kunstakademiet
- Sørensen, C.Th., 1931. Parkpolitik i Sogn og Købstad - Dansk Byplanlaboratorium
- Sørensen, C.Th., 1939. Om haver, Emil Wiens Forlag København
- Ørum-Larsen, A., 1984. G.N. Brandt. *Meddelelser fra Havebrugshistorisk Selskab* 14: 27-46
- Ørum-Larsen, A., 1992. Et hundredår - C.Th. Sørensen. *Meddelelser fra Havebrugshistorisk Selskab* 22: 42-48
- Ørum-Larsen, A. 50 korte udsagn om haver, havekunst og uddannelse - ikke offentliggjort